

**मुंबई येथील उच्च न्यायालयात
साधारण मूळ दिवाणी अधिकार क्षेत्र
रिट याचिका क्रमांक ४८१७ / २०२२**

श्री साईबाबा संस्थान ट्रस्ट (शिर्डी)
अधिनियम, २००४ चे तरतुदीनुसार
स्थापन करण्यात आलेला ट्रस्ट
श्री साईबाबा संस्थान (शिर्डी)
नोंदणीकृत कार्यालय साई निकेतन,
८०४-बी, डॉ. आंबेडकर रोड,
दादर (पूर्व), मुंबई – ४०० ०१४.

.. याचिकाकर्ते

विरुद्ध

१. भारत संघ
२. प्राप्तिकर आयुक्त (सूट), मुंबई
कार्यालय सहावा मजला,
पिरामल चेंबर, लालबाग,
परळ, मुंबई ४०० ०१२
३. अतिरिक्त आयकर आयुक्त
सूट (२)(१) मुंबई
कार्यालय पाचवा मजला,
पिरामल चेंबर्स, लालबाग,

परळ, मुंबई ४०० ०१२

४. आयकर उपायुक्त

(सूट) २(१) मुंबई

कार्यालय खोली क्रमांक ५१९,

पाचवा मजला, पिरामल चेंबर्स,

लालबाग, परळ, मुंबई ४०० ०१२.

.. उत्तरदाता

एस. गणेश, ज्येष्ठ अधिवक्ता अश्विन शेते आणि अन्वी वासनी, जयकर अँड पार्टनर्स
याचिकाकर्त्यासाठी.

उत्तरदातांसाठी श्री. अखिलेश्वर शर्मा.

कोरम: जी. एस. कुलकर्णी आणि

फिरदोश पी. पूनीवाला, जे. जे.

राखीव : ०८ ऑक्टोबर २०२४.

जाहीर : २० डिसेंबर २०२४.

निर्णय (जी. एस. कुलकर्णी, जे.):

१. भारतीय राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २२६ अन्वये ही याचिका प्रतिवादी क्रमांक ४/आयकर उपायुक्त (सूट) परिमंडळ २(१)-मुंबई यांनी प्राप्तिकर कायदा, १९६१ च्या कलम १४८ अन्वये (थोडक्यात, "आयटी कायदा") २०१४-१५ साठी याचिकाकर्त्याचे मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्यासाठी जारी केलेल्या नोटीसच्या वैधतेला आव्हान देते. तसेच प्रतिवादी क्रमांक ४ ने २८ जून २०२२ रोजी दिलेला एक आदेश

ज्याने मूल्यांकन पुन्हा सुरु करण्याबद्दल याचिकाकर्त्याचा आक्षेप फेटाळून लावला यासही आव्हान देते. चार वर्षांच्या कालावधीत पुन्हा सुरु करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे.

२. संबंधित वस्तुस्थिती लक्षात घेणे आवश्यक आहे :-

याचिकाकर्ते एक सार्वजनिक ट्रस्ट आहेत जे राज्य कायद्यांतर्गत म्हणजेच तरतुदीनुसार शासित "श्री साईबाबा संस्थान ट्रस्ट (शिर्डी) अधिनियम, २००४" (थोडक्यात, "२००४ कायदा") स्थापन केले गेले आहेत. शिर्डी येथील साईबाबा मंदिराचे व्यवस्थापन व प्रशासन याचिकाकर्त्याने केले असून जगभरातील लाखो भाविक त्याची पूजा करतात. तसेच, याचिकाकर्ते धार्मिक आणि धर्मादाय कार्यात सहभागी असल्याचे सांगितले जाते. याचिकाकर्त्याने इतिहास सांगितला आहे, शिर्डी मंदिर आणि १५ ऑक्टोबर १९१८ रोजी नश्वर जगातून निरोप घेतलेल्या "श्री साईबाबांच्या" उपासनेबद्दल लोकांची श्रद्धा आहे.

३. याचिकाकर्त्या ट्रस्टची स्थापना आणि त्याची उद्दिष्टे, हेतू इतर गोष्टींबरोबरच साईबाबांच्या सार्वत्रिक धर्माचा प्रसार करणे असे होते. याचिकाकर्त्याचे म्हणणे आहे की, साईबाबांच्या भक्तांनी २७ ऑक्टोबर १९१८ पासून 'भंडारा दिन' असल्याने समाधीची पूजा करण्यास सुरुवात केली. येथे पूजा सुरु ठेवण्यासाठी त्यांनी

"समर्थ साईनाथ कोठी" म्हणून ओळखला जाणारा निधी देखील सुरू केला. साईबाबांचे लाखो भक्त आहेत आणि समाधी मंदिर जिथे त्यांचे ऐहिक अवशेष दफन करण्यात आले होते आणि परिणामी समाधी मंदिर तसेच शिर्डी शहर हे राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय महत्त्वाचे तीर्थक्षेत्र बनले आहे.

४. याचिकाकर्त्याने असा युक्तिवाद केला आहे की, यापूर्वी सन १९५३ मध्ये श्री साईबाबांचे शिर्डी संस्थान या नावाने सार्वजनिक ट्रस्टची स्थापना करण्यात आली होती आणि सार्वजनिक न्यास अधिनियम, १९५० च्या तरतुदींनुसार नोंदणी क्र.ई-६९, अहमदनगर अंतर्गत त्याची नोंदणी करण्यात आली होती, जे ट्रस्टचे वर्गीकरण आहे ज्यांचे उद्देश धार्मिक आणि धर्मादाय आहेत. ट्रस्टने आयटी कायद्याच्या कलम १२ अ मधील तरतुदींनुसार धर्मादाय व धार्मिक कारणांसाठी ट्रस्ट म्हणून नोंदणी क्र. टीआर/३०३३ दिनांक २४ ऑगस्ट १९७७ मध्ये अलीकडेच मुख्य प्राप्तिकर आयुक्त, मुंबई यांनी १७ मार्च २००८ रोजी दिलेल्या आदेशानुसार आयटी कायद्याच्या कलम १० च्या कलम २३ सी च्या उपखंड (५) द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून याचिकाकर्त्यास या आदेशात नमूद केलेल्या अटींच्या अधीन राहून या तरतुदीच्या उद्देशाने मान्यता देण्यात आली. तसेच २५ मार्च २००९ रोजी प्राप्तिकर संचालक (सूट) यांनी आयटी कायद्याच्या कलम ८० जी अन्वये या प्रमाणपत्रात नमूद अटींवर प्रमाणपत्र जारी केले.

५. याचिकाकर्त्यांचे म्हणणे आहे की, २७ जानेवारी २०१२ च्या पत्राद्वारे प्राप्तिकर संचालक (सूट) यांनी २००९ च्या वित्त अधिनियम (क्र.२) द्वारे कलम ८० जी (५) (६) मध्ये केलेल्या दुरुस्तीचा संदर्भ देताना असे नमूद केले होते की कलम ८० जी अंतर्गत आधीच जारी केलेल्या प्रमाणपत्राचे नूतनीकरण करण्याची आवश्यकता नाही आणि हे प्रमाणपत्र, जे ३१ मार्च २०१२ पर्यंत वैध होते, ०१ एप्रिल २०१२ पासून ते रद्द होईपर्यंत वैध मानले गेले. वैधतेची अशी मुदतवाढ मूळ कलम ८० जी अंतर्गत प्रमाणपत्रामध्ये असलेल्या अटी व शर्तीच्या अधीन होती. आयटी कायद्याच्या कलम ८० जी अन्वये देण्यात आलेले प्रमाणपत्र हे मुळात करसवलतीचा लाभ घेऊ इच्छिणाऱ्या भाविकांना सक्षम करण्यासाठी होते, परंतु भाविकांनी दिलेली देणगी कलमात नमूद केल्याप्रमाणे धनादेशाद्वारे किंवा रु.२,०००/- पर्यंत रोख ीने आयटी कायद्याचे ८० जी (५ डी) प्रमाणे प्राप्त झाली असेल. याचिकाकर्त्याने असा युक्तिवाद केला आहे की सार्वजनिक ट्रस्टचा कारभार १९६९ च्या धर्मादाय खटला क्रमांक ३४५७ मध्ये शहर दिवाणी न्यायालय, मुंबई यांनी तयार केलेल्या योजनेद्वारे नियंत्रित केला गेला, ज्याद्वारे, १८ ऑक्टोबर १९८२ च्या आदेशाद्वारे (२३ जुलै १९८४ रोजी निर्णय दिलेल्या १९८२ च्या प्रथम अपील क्रमांक ३२० मध्ये या न्यायालयाने पुष्टी केल्यानुसार) ट्रस्टचे व्यवस्थापन महाराष्ट्राच्या धर्मादाय आयुक्तांनी स्थापन केलेल्या व्यवस्थापन मंडळाकडे सोपविण्यात आले. अशा योजनेअंतर्गत व्यवस्थापन मंडळाच्या अनेक विश्वस्तांची नेमणूक करण्यात

आल्याचे सांगण्यात येते. १९८४-८९, १९८९-९४, १९९४-९९ आणि १९९९-२००४ या पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी विश्वस्त मंडळाची नियुक्ती करण्यात आली.

६. याचिकाकर्त्याने असा युक्तिवाद केला आहे की साईबाबा ट्रस्टचे चांगले व्यवस्थापन, प्रशासन आणि नियंत्रण प्रदान करण्याच्या दृष्टीने आणि जनतेच्या हितासाठी व्यापक कल्याणकारी उपक्रम राबविण्यास सक्षम करण्यासाठी महाराष्ट्र विधिमंडळाने २००४ चा कायदा (सुप्रा) संमत केला. या अधिनियमाच्या अंमलबजावणीमुळे विद्यमान सार्वजनिक ट्रस्टची पुनर्रचना करण्यात आली आणि ट्रस्ट अधिनियमांतर्गत श्री साईबाबा संस्थान व्यवस्थापन समिती महाराष्ट्र शासनाच्या तरतुदी व नियंत्रणाखाली नेमण्यात आली, जेणेकरून ट्रस्टला त्याचे अधिक प्रभावीपणे आणि कार्यक्षमतेने उपक्रम कामकाज करता येईल. २००४ च्या कायद्याच्या कलम १९ आणि २१ मध्ये व्यवस्थापन समितीद्वारे ट्रस्टच्या निधीचा वापर आणि/ किंवा खर्च करण्याची पद्धत स्पष्ट केली आहे. याचिकाकर्त्याने कलम १९ चा भक्त मंडळ व विश्वस्त निधीच्या वापराबाबत २००४ च्या कायद्याच्या कलम २१ नुसार संदर्भ दिला आहे.

७. २७ सप्टेंबर २०१४ रोजी याचिकाकर्त्याने कर निर्धारण वर्ष २०१४-१५ चे उत्पन्न विवरणपत्र आणि सध्याच्या कार्यवाहीचा विषय आयकर अधिकाऱ्यांकडे सादर केला. आयटी कायद्याच्या कलम १४३ (२) अन्वये याचिकाकर्त्याला ३१ ऑगस्ट २०१५ रोजी नोटीस बजावण्यात आली होती, ज्यात याचिकाकर्त्याला सूचित करण्यात आले

होते की, या मूल्यांकन वर्षासाठी सादर केलेल्या उत्पन्न परताव्यासंदर्भात काही समस्या आहेत ज्यावर काही माहितीची गरज होती. याचिकाकर्त्याने या नोटिशीला उत्तर दिले. तसेच याचिकाकर्त्याच्या प्रतिनिधीची मागणी केल्याप्रमाणे माहितीवर सुनावणी घेण्यात आली, तसेच समाधानकारक स्पष्टीकरणही देण्यात आले. त्या अनुषंगाने १७ जून २०१६ रोजी प्रतिवादी क्रमांक २ ने कलम १४३ (२) दिनांक ३१ ऑगस्ट २०१५ अन्वये नोटीसचा संदर्भ देत आयटी कायद्याच्या कलम १४२ (१) अन्वये पुढील नोटीस बजावून याचिकाकर्त्याला अशा नोटीसमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे अधिक तपशील/ स्पष्टीकरण सादर करण्याचे आवाहन केले. अशा नोटिशीवर ७ जुलै २०१६ रोजी सुनावणी निश्चित करण्यात आली होती. याचिकाकर्त्याने ०७ जुलै २०१६ च्या पत्राद्वारे या नोटिशीला आपले उत्तर सादर केले ज्यामध्ये सर्व कागदपत्रे आहेत आणि माहिती सादर केली गेली ज्यात उत्पन्न आणि खर्च खात्यासह ताळेबंद ाचा समावेश होता ज्यात इतर स्त्रोतांमधून उत्पन्न तसेच अनुसूची "आर" मध्ये समाविष्ट होते. दानपेटीत मिळालेल्या देणग्या, सर्वसाधारण देणगी आणि विशिष्ट प्रकारातील देणगी यांचा समावेश होता.

८. १२ ऑगस्ट २०१६ रोजी या प्रकरणाची सुनावणी झाली ज्यात चार्टर्ड अकाउंटंटने याचिकाकर्त्याची बाजू मांडली आणि नोटीसला याचिकाकर्त्याचे उत्तर सादर केले. २० सप्टेंबर २०१६ रोजी याचिकाकर्त्याला पुन्हा बोलावून २१ सप्टेंबर २०१६ रोजी पुढील कागदपत्रे सादर करण्यात आली. २० ऑक्टोबर २०१६ रोजी पुन्हा सुनावणी

झाली तेव्हा याचिकाकर्त्याची मूल्यमापन अधिकाऱ्यांसमोर बाजू मांडली गेली आणि अनेक कागदपत्रे सादर करण्यात आली, ज्याचा तपशील याचिकेत नमूद करण्यात आला आहे. ०१ नोव्हेंबर २०१६ आणि २४ नोव्हेंबर २०१६ रोजी पुढील सुनावणी झाली तेव्हा याचिकेच्या परिच्छेद १४ (डब्ल्यू) मध्ये वर्णन केल्याप्रमाणे पुढील कागदपत्रे सादर करण्यात आली.

९. या पार्श्वभूमीवर २४ नोव्हेंबर २०१६ रोजी प्राप्तिकर उपायुक्त (सूट) यांनी एक मूल्यांकन आदेश पारित केला, ज्यात याचिकाकर्त्या ट्रस्टचे उत्पन्न निश्चित करण्यात आले आणि आयटी कायद्याच्या कलम ११ (१) (अ) आणि ११ (२) अन्वये सर्व संचय 'शून्य' म्हणून ग्राह्य धरून त्याची गणना करण्यात आली. कलम १४३ (३) अन्वये मूल्यमापन केल्याप्रमाणे याचिकाकर्त्याचे एकूण उत्पन्न या मूळ मूल्यमापन आदेशात 'शून्य' दाखवण्यात आले होते. अशा आदेशात कर निर्धारण अधिकाऱ्याने असेही नोंदवले आहे की, याचिकाकर्त्याने बोलावलेले सर्व तपशील सादर केले आहेत कारण, ज्याची तपासणी आणि चर्चा कार्यवाहीदरम्यान करण्यात आली, जेव्हा असे म्हटले गेले की सवलतीचा दावा केला आहे, आयटी कायद्याच्या कलम ११ अन्वये याचिकाकर्ते योग्य आढळले आणि ती मंजूर करण्यात आली.

१०. त्यानंतर याचिकाकर्त्याने पुढील मूल्यांकन वर्षासाठी विवरणपत्र भरणे सुरू ठेवले होते. अशाच आधारावर आयटी कायद्याच्या कलम १४३ (३) अन्वये छाननी

करून याचिकाकर्त्याचे मूल्यमापन सुरू ठेवण्यात आले. मात्र, २०१५-१६ या आर्थिक वर्षासाठी याचिकाकर्त्याला आयटी कायद्याच्या कलम १४२ (१) अन्वये नोटीस बजावण्यात आली होती. त्यालाही योग्य उत्तर देण्यात आले. याचिकाकर्त्याने दिलेल्या मूल्यांकनासंदर्भात पुढील नोटिसा आणि माहिती/कागदपत्रेही देण्यात आली. २०१४-१५ या आर्थिक वर्षाचे मूल्यांकन करूनही हुंडी बॉक्समध्ये निनावी देणग्यांद्वारे मिळालेल्या याचिकाकर्त्याच्या उत्पन्नावर आयटी कायद्याच्या कलम ११५ बीबीसीच्या तरतुदीनुसार कर का आकारला जाऊ नये, अशी कारणे दाखवा नोटीस याचिकाकर्त्याला बजावण्यात आली होती. कारणे दाखवा नोटीसच्या उत्तरात याचिकाकर्त्याने युक्तिवाद केला की, आयटी कायद्याचे कलम ११५ बीबीसी हे मिश्र हेतू ट्रस्ट म्हणजेच धर्मादाय तसेच धार्मिक यांना लागू होत नाही आणि म्हणूनच याचिकाकर्त्याला कलम ११५ बीबीसीच्या उपकलम २ (ब) अंतर्गत सूट देण्यात आली आहे. तथापि, मूल्यांकन वर्ष २०१५-१६ साठी पारित केलेल्या मूल्यांकन आदेशात मूल्यांकन अधिकाऱ्याने याचिकाकर्त्याला मिळालेल्या निनावी देणग्यांचा समावेश याचिकाकर्त्याचे करपात्र उत्पन्न म्हणून केला. अशा मूल्यमापन आदेशामुळे याचिकाकर्त्याला कर भरण्यासाठी मागणी नोटीस बजावण्यात आली आणि वसुलीची कार्यवाहीही सुरू करण्यात आली.

११. वरील परिस्थितीत, याचिकाकर्त्याने २०१५-१६ या मूल्यांकन वर्षासाठी दिलेल्या मूल्यांकन आदेशाला आव्हान देणारी २०१८ ची रिट याचिका क्रमांक ३९५

दाखल करून या न्यायालयात धाव घेतली. अशा रिट याचिकेवर ०९ फेब्रुवारी २०१८ रोजी एक आदेश जारी करण्यात आला ज्याद्वारे या न्यायालयाने प्राप्तिकर (अपील) आयुक्तांना [थोडक्यात, "सीआयटी (अपील)"] याचिकाकर्त्याचे अपील दाखल केल्यास त्यावर विचार करण्याचे निर्देश दिले आणि रिट याचिकेत घेतलेली कारणे सीआयटी (अपील) समोर घेतली जाऊ शकतात.

१२. या न्यायालयाने दिलेल्या अशा आदेशांच्या अनुषंगाने याचिकाकर्ते यांनी सीआयटी (अपील) समोर अपील दाखल केले. तसेच याचिकाकर्त्याने स्थगिती अर्ज दाखल केला होता. याचिकाकर्त्याचे म्हणणे आहे की, याचिकाकर्त्याची अपीलावर सुनावणी झाली असली तरी स्थगिती अर्जावर याचिकाकर्त्याने एकरकमी रक्कम जमा करावी असा आदेश देण्यात आला होता. अशा परिस्थितीत याचिकाकर्त्याने रीट २०१८ ची याचिका क्रमांक ९३९ ही आणखी एक रिट याचिका दाखल केली. अशा रिट याचिकेवर या न्यायालयाने २७ मार्च २०१८ रोजी एक आदेश दिला ज्यात सीआयटी (अपील) याचिकाकर्त्याचे अपील निकाली निघेपर्यंत आणि त्यानंतर याचिकाकर्त्याला आदेश कळविल्यानंतर दोन आठवड्यांच्या कालावधीसाठी याचिकाकर्त्याविरुद्ध कोणतीही वसुली कार्यवाही सुरू करू नये, असे निर्देश महसूल अधिकाऱ्यांना देण्यात आले.

१३. याचिकाकर्त्याचा युक्तिवाद आहे की, योगायोगाने त्याच दिवशी म्हणजे २७ मार्च २०१८ रोजी याचिकाकर्त्याला २०१३-१४ या मूल्यांकन वर्षासाठी आयटी कायद्याच्या कलम १४७ आणि १४८ अन्वये २३ मार्च २०१८ रोजी नोटीस बजावण्यात आली होती. अशा नोटिशीद्वारे प्रतिवादी क्रमांक ४/आयकर उपायुक्त (सूट) २(१) यांनी २०१३-१४ या आर्थिक वर्षाचे मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याची मागणी केली. याचिकाकर्त्याने या नोटिशीला उत्तर दिले आणि प्रतिवादी क्रमांक ४ ला मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याची कारणे याचिकाकर्त्याला सादर करण्याची विनंती केली. याचिकाकर्त्याने केलेल्या विनंतीचे प्रतिवादी क्रमांक ४ ने पालन केले. मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचे एकमेव कारण याचिकाकर्त्याला देण्यात आले ते म्हणजे याचिकाकर्त्याला मिळालेली निनावी देणगी मूल्यांकनापासून दूर गेली होती.

१४. मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्यासाठी सादर केलेल्या कारणांवर याचिकाकर्त्याने आपले आक्षेप नोंदवले. याचिकाकर्त्याने दाखल केलेले असे आक्षेप प्रतिवादी क्रमांक ४ ने फेटाळून लावले. त्यामुळे याचिकाकर्त्याने आपले आक्षेप फेटाळल्याने व्यथित होऊन २०१८ ची रिट याचिका (ल.) क्रमांक ३२७८ या रिट याचिकेच्या कार्यवाहीत पुन्हा या न्यायालयात धाव घेतली. २४ ऑक्टोबर २०१८ रोजी या रिट याचिकेचा निपटारा करणाऱ्या अशा रिट याचिकेवर आदेश देण्यात आला, ज्यात स्पष्ट करण्यात आले की, याचिकाकर्त्याने उपस्थित केलेले आव्हान योग्य कायदेशीर

मार्गाने कार्यवाहीस मांडण्यासाठी न्यायालयाने खुले ठेवले आहे. या न्यायालयाने २४ ऑक्टोबर २०१८ रोजी दिलेल्या आदेशामुळे व्यथित झालेल्या याचिकाकर्त्याने २०१८ च्या विशेष अनुमती याचिका क्रमांक ३०४७५ च्या सुनावणीत सर्वोच्च न्यायालयात धाव घेतली. सर्वोच्च न्यायालयाने वरील कार्यवाहीवर अपील करण्याची परवानगी देताना दिवाणी अपील (दिवाणी अपील क्रमांक १०७० / २०१९) खालील प्रमाणे निकाली काढले:-

- १) कर निर्धारण अधिकारी २३ मार्च २०१८ रोजी जारी केलेल्या पुनर्मूल्यांकनाच्या सूचनेनुसार मूल्यांकन वर्ष २०१३-१४ चे मूल्यांकन कायदानुसार पूर्ण करेल;
- २) मूल्यांकन वर्ष २०१३-१४ चे मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याची कलम १४८ अन्वये दिलेली नोटीस वैध आहे की नाही, हा मुद्दा मूल्यमापन आदेश पारित झाल्यानंतर योग्य कार्यवाहीसाठी खुला ठेवला जातो;
- ३) कर निर्धारण वर्ष २०१३-१४ साठी मूल्यमापनाचा आदेश पारित झाल्यानंतर आणि करदात्याला प्राप्तिकर आयुक्त (अपील) यांच्यासमोर त्याचे उपाय करता यावेत यासाठी मुंबई उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने २०१८ च्या रिट याचिका क्रमांक ९३९ मध्ये २७ मार्च २०१८ रोजी दिलेल्या आदेशानुसार अंतरिम संरक्षण असेल;
- ४) कर निर्धारण वर्ष २०१३-१४ आणि २०१५-१६ या दोन्ही अपिलांवर प्राप्तिकर आयुक्त (अपील) एकत्रित सुनावणी करतील.
- ५) अपीलकर्त्याला कायदानुसार त्याचे उपाय करण्याचे स्वातंत्र्य असेल.

१५. सर्वोच्च न्यायालयाने वरील आदेश दिल्यानंतर, प्रतिवादी क्रमांक १ ने याचिकाकर्त्याला वेळोवेळी विविध पत्रे/नोटिसा पाठवून याचिकाकर्त्याकडून माहिती व कागदपत्रांची मागणी केली. अशा नोटिसींचे पालन याचिकाकर्त्याने केले होते.

१६. याचिकाकर्त्याचे म्हणणे आहे की, आर्थिक वर्ष २०१५-१६ या आणखी एका मूल्यांकन वर्षासाठी याचिकाकर्त्याने सीआयटी (अपील), सूट (२) कडे अपील दाखल केले होते. याचिकाकर्त्याने दाखल केलेल्या याचिकेवर सुनावणी निश्चित करण्यात आली होती. याचिकाकर्त्याने अपीलीय प्राधिकरणाला सूचित केले की सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या आदेशानुसार आर्थिक वर्ष २०१५-१६ आणि आर्थिक वर्ष २०१३-१४ च्या अपीलांवर एकत्रित सुनावणी घ्यावी लागेल कारण याचिकाकर्त्याने असा युक्तिवाद केला की याचिकाकर्ते ट्रस्टला आयटी कायद्याचे कलम ११५ बीबीसी लागू करण्याबाबत संबंधित मुद्दा समान आहे. त्यामुळे २०१३-१४ या आर्थिक वर्षाचा मूल्यांकन आदेश येईपर्यंत या अपिलाची सुनावणी पुढे ढकलण्यात यावी, अशी विनंती याचिकाकर्त्याने केली.

१७. त्यानंतर १९ मार्च २०१९ रोजी प्रतिवादी क्रमांक ४ ने आर्थिक वर्ष २०१३-१४ साठी मूल्यांकन आदेश दिला, ज्यात असे म्हटले गेले की आयटी कायद्याच्या कलम ११५ बीबीसी अंतर्गत १७५,५३,२६,६४९/- रुपये (निनावी देणगी) करपात्र आहेत आणि अशा रकमेवर देय कर निश्चित केला जातो.

१८. मूल्यांकन वर्ष २०१३-१४ साठी प्रतिवादी क्रमांक ४ ने १९ मार्च २०१९ रोजी दिलेल्या मूल्यांकन आदेशामुळे व्यथित झालेल्या याचिकाकर्त्याने सीआयटी (अपील) कडे अपील दाखल केले. दरम्यान, प्रतिवादी क्रमांक ४ ने १९ मार्च २०१९ च्या

आदेशानुसार देय करवसुलीसाठी याचिकाकर्त्याविरुद्ध वसुलीची कार्यवाही सुरू केली, असा युक्तिवाद याचिकाकर्त्याने केला आहे. या कारवाईला उत्तर देताना याचिकाकर्त्याने १८ जानेवारी २०१९ रोजी लिहिलेल्या पत्रात म्हटले आहे की, सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या आदेशानुसार याचिकाकर्त्याने आर्थिक वर्ष २०१३-१४ साठी सीआयटी (अपील) समोर दाखल केलेल्या अपिलावर निर्णय होईपर्यंत वसुलीच्या प्रक्रियेला स्थगिती देण्यात आली होती.

१९. याचिकाकर्त्याने आर्थिक वर्ष २०१३-१४ आणि २०१५-१६ साठी दाखल केलेले दोन्ही अपील प्रलंबित असून सुनावणीसाठी कोणतीही तारीख देण्यात आली नाही, असा युक्तिवाद याचिकाकर्त्याने केला आहे. या पार्श्वभूमीवर कार्यवाही प्रलंबित असताना संबंधित मूल्यांकन वर्षासाठी २४ नोव्हेंबर २०१६ रोजी मूल्यमापन आदेश देण्यात आला. या पार्श्वभूमीवर ३१ मार्च २०१९ रोजी याचिकाकर्त्याला आयटी कायद्याच्या कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावून आर्थिक वर्ष २०१४-१५ चे मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचा प्रस्ताव देण्यात आला आणि याचिकाकर्त्याला सुधारित विवरणपत्र दाखल करण्याचे आवाहन करण्यात आले. त्या अनुषंगाने २६ एप्रिल २०१७ रोजी याचिकाकर्त्याने उत्पन्नाचे सुधारित विवरणपत्र दाखल केले, जे शून्य विवरणपत्र होते ज्याद्वारे याचिकाकर्त्याने १२३८२७८०/- रुपयांच्या कर परताव्याचा दावा केला होता.

२०. ३० एप्रिल २०१९ रोजी याचिकाकर्त्याने मूल्यांकन अधिकारी / प्रतिवादी क्रमांक ४ यांना पत्र पाठवून प्रतिवादी क्रमांक ४ ला विनंती केली की याचिकाकर्त्याला आर्थिक वर्ष २०१४-१५ साठी मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याची कारणे द्यावीत. प्रतिवादी क्रमांक ४ च्या १३ सप्टेंबर २०१९ च्या पत्रांतर्गत प्रतिवादी क्रमांक ३ ने दिलेल्या मान्यतेसह ही कारणे याचिकाकर्त्याला देण्यात आली होती.

२१. याचिकाकर्त्याचे म्हणणे आहे की, कारणे याचिकाकर्त्याला देण्यात आली असली तरी प्रतिवादी क्रमांक ४ ला १६ नोव्हेंबर २०१९ आणि १९ नोव्हेंबर २०१९ रोजी दोन पत्रे पाठविताना पक्षकार म्हणजेच याचिकाकर्त्यामध्ये काही पत्रव्यवहार झाला. ०३ डिसेंबर २०१९ रोजी याचिकाकर्त्याने २०१४-१५ या आर्थिक वर्षासाठी मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्यावर आक्षेप नोंदविला.

२२. याचिकाकर्त्याने उपस्थित केलेल्या पुन्हा उघडण्याच्या कारणांवरील आक्षेप विचाराधीन असले तरी ०८ डिसेंबर २०१९ रोजी प्रतिवादी क्रमांक ४ ने आयटी कायद्याच्या कलम १४२ (१) अंतर्गत याचिकाकर्त्याला नोटीस बजावून याचिकाकर्त्याला ११ डिसेंबर २०१९ पर्यंत किंवा त्यापूर्वी काही माहिती देण्याचे आवाहन केले. अशा माहितीमध्ये रु.७५,६३,१६,३९५/- च्या रूग्णालयाच्या पावतीची पुष्टी आणि उत्पन्न व खर्च खात्यात समाविष्ट नसलेल्या रु.१,३२,२६,३६४/- च्या शैक्षणिक उपक्रमाची पावती तसेच ए आय आर सह सामंजस्य विधान प्रदान करणे यांचा समावेश होता. तशी

माहिती मागविण्यात आली असली तरी त्याच दिवशी (म्हणजे ०८ डिसेंबर २०१९) प्रतिवादी क्रमांक ४ ने मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याविरोधात याचिकाकर्त्याने घेतलेले आक्षेप फेटाळून लावत आदेश दिला.

२३. ०८ डिसेंबर २०१९ च्या आदेशाने व्यथित झालेल्या याचिकाकर्त्याने २०२० ची रिट याचिका क्रमांक ६२७ दाखल करून या न्यायालयात धाव घेतली. या रिट याचिकेवर १९ डिसेंबर २०१९ रोजी दिलेल्या आदेशाद्वारे आर्थिक वर्ष २०१४-१५ च्या पुनर्मूल्यांकन प्रक्रियेच्या अनुषंगाने पुढील कार्यवाहीला स्थगिती देण्यात आली. अशी रिट याचिका अखेर २८ मार्च २०२२ च्या आदेशाद्वारे निकाली काढण्यात आली, ज्यामध्ये याचिकाकर्त्याचे ०८ डिसेंबर २०१९ रोजीचे आक्षेप फेटाळण्याचा आदेश रद्द करण्यात आला आणि याचिकाकर्त्याचे सर्व अधिकार खुले ठेवून हे प्रकरण विचारार्थ पाठविण्यात आले. या आदेशात असे म्हटले आहे :-

"१ वकीलांचे म्हणणे ऐकून घेतले आणि पुन्हा उघडण्यासाठी नोंदवलेली कारणे, याचिकाकर्त्याने पुन्हा उघडण्यासाठी दाखल केलेल्या हरकती आणि याचिकाकर्त्याचे आक्षेप फेटाळून लावत ८ डिसेंबर २०१९ च्या हरकतींवर आदेश देणे, जे प्राप्तिकर अधिनियम १९६१ (उपरोक्त अधिनियम) च्या कलम १४८ अंतर्गत जारी केलेल्या नोटीससह या याचिकेत समाविष्ट आहे.

२ श्री. गणेश यांनी सांगितले की, संपूर्ण प्रक्रिया मतपरिवर्तनावर आधारित आहे आणि मूल्यमापन प्रक्रियेदरम्यान सर्व मुद्द्यांची छाननी आणि सविस्तर चर्चा करण्यात आली आहे . हरकतींवरील आदेशातील याचिकाकर्त्याची भूमिका पूर्णपणे फेटाळण्यात आलेली नाही, परंतु कर निर्धारण अधिकारी केवळ

याचिकाकर्त्याने सादर केलेले म्हणणे उत्पन्न परताव्यातून स्पष्ट होत नसल्याचे स्पष्ट करतात, असेही श्री. गणेश यांनी नमूद केले.

३ हरकतींवरील आदेशाचा विचार केल्यानंतर आमच्या मते, संबंधित अधिकारी याचिकाकर्त्याच्या युक्तिवादाचे खरोखर कौतुक करू शकले नाहीत आणि वैयक्तिक सुनावणी दिली असती तर मदत झाली असती. वैयक्तिक सुनावणी देण्याचा फायदा असा की, याचिकाकर्त्याने जे सादर केले आहे ते उत्पन्न परताव्यावरून समजू शकले नाही, अशी शंका संबंधित अधिकाऱ्याला होती, ही शंका निर्माण झाली नसती. त्यामुळे आम्ही खटल्याच्या गुणवत्तेवर कोणतेही निरीक्षण न करता याचिकेत नमूद केलेला ८ डिसेंबर २०१९ चा आदेश रद्द बातल ठरवला. हे प्रकरण पुनः विचारासाठी पाठवले जाते आणि याचिकाकर्त्याचे सर्व अधिकार आणि युक्तिवाद खुले ठेवले जातात.

४ न्यायिक मूल्यमापन अधिकारी (जेएओ) याचिकाकर्त्यास किमान ७ कार्यदिवसांच्या आगाऊ नोटीससह वैयक्तिक सुनावणी देईल. वैयक्तिक सुनावणीनंतर जेएओ याचिकाकर्त्याला लेखी म्हणणे मांडण्याची परवानगी देईल. जर आदेशात जेएओने कोणत्याही न्यायालयाने किंवा न्यायाधिकरणाने दिलेल्या कोणत्याही निर्णयावर किंवा आदेशावर अवलंबून राहण्याचा प्रस्ताव ठेवला असेल तर तो याचिकाकर्त्यास त्याची यादी वैयक्तिक सुनावणीसाठी नोटीससह देईल आणि त्यांना त्या निर्णयांना सामोरे जाण्याची किंवा वैयक्तिक सुनावणीदरम्यान त्या निर्णयांमध्ये आणि त्या युक्तिवादांमध्ये फरक करण्याची संधी देईल.

५ जेएओ ३० जून २०२२ पर्यंत याचिकाकर्त्याच्या प्रत्येक युक्तिवादाचा विचार करून एक तर्कसंगत आदेश देईल आणि तो ज्या निष्कर्षावर पोहोचणार आहे त्याची संपूर्ण कारणे देईल. हरकतींवर आदेश दिल्यानंतर किमान ३० दिवस मूल्यांकनाची कार्यवाही केली जाणार नाही. रिट याचिका दाखल केल्यापासून ते निकाली निपटारा होईपर्यंत लागणारा कालावधी आणि हरकती निकाली काढण्यासाठी दिलेला कालावधी मूल्यांकन प्रक्रिया पूर्ण होण्याच्या मर्यादेचा कालावधी मोजताना वगळण्यात येणार आहे.

६ याचिका निकाली काढली. खर्चाबाबत कोणताही
आदेश नाही."

२४. प्रतिवादी क्रमांक ४ ने या न्यायालयाने दिलेल्या वरील आदेशाच्या अनुषंगाने याचिकाकर्त्याला कलम १४२ (१) दिनांक २१ एप्रिल २०२२ अन्वये नोटीस बजावून याचिकाकर्त्याला ०६ मे २०२२ रोजी सुनावणीसाठी उपस्थित राहण्याचे आवाहन केले. त्यानंतर पुढील तारखांना याचिकाकर्त्याच्या लेखापरीक्षकाची बाजू ऐकून घेण्यात आली, तसेच कागदपत्रेही सादर करण्यात आली. याचिकाकर्त्याने सादर केलेली कागदपत्रे याचिकेच्या परिच्छेद ४८ मध्ये नमूद केली आहेत. २८ जून २०२२ रोजीच्या आदेशाद्वारे, याचिकाकर्त्याचे पुन्हा उघडण्याच्या आक्षेपांना अंशतः मान्यता देण्यात आली, तथापि, प्रतिवादी क्रमांक ४ ने आर्थिक वर्ष २०१४-१५ साठी मूल्यांकन दोन शीर्षकाखाली पुन्हा सुरू करण्यास परवानगी दिली, प्रथम रोख ठेवी (अनामिक देणग्या) आणि दुसरे म्हणजे देणगीमध्ये मिळालेल्या वस्तूंच्या संदर्भात दागिने/दागिन्यांमध्ये गुंतवणूक. उपरोक्त पार्श्वभूमीवर, कार्यवाही न्यायालयासमोर आहे.

२५. याचिकाकर्ते-ट्रस्ट ही धर्मादाय संस्था आहे आणि त्यामुळे कलम ११५ बीबीसीच्या तरतुदीनुसार निनावी देणग्यांवर कर आकारला जाणे आवश्यक आहे आणि दागिने आणि दागिन्यांच्या देणग्या ज्या संदर्भात याचिकाकर्त्याने गुंतवणूक केली नाही,

अशा दोन मुद्द्यांवर याचिकाकर्त्याचे प्रकरण पुन्हा उघडण्यात आले आहे, असा युक्तिवाद आयटी कायद्याच्या कलम ११ (५) मधील तरतुदींनुसार गुंतवणुकीचे विहित मार्ग प्रतिवादींच्या वतीने उत्तर प्रतिज्ञापत्र रेकॉर्डवर ठेवण्यात आला आहे. ही याचिका अकाली आहे, असा युक्तिवाद करण्यासह रिट याचिकेला विरोध करण्याचे इतरही आधार आहेत.

याचिकाकर्त्याच्या वतीने युक्तिवाद :-

२६. याचिकाकर्त्याच्या वतीने ज्येष्ठ वकील श्री. गणेश यांनी युक्तिवाद केला की, कलम १४८ अन्वये याचिकाकर्त्याला बजावलेली नोटीस तसेच मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याविरोधात याचिकाकर्त्याचे आक्षेप फेटाळून लावणारा २८ जून २०२२ रोजीचा आदेश मूल्यांकनाच्या वेळी मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे उपलब्ध असलेल्या प्रतिवादी क्र.४ ने काढलेली मूर्त सामग्रीच्या आधारे जारी करण्यात आला आहे/ पारित करण्यात आला आहे. त्यामुळे प्रतिवादी क्रमांक ४ ने मूल्यांकन पुन्हा सुरू केल्याने उत्पन्न मूल्यमापनातून सुटले आहे, असे मानण्याचे कोणतेही 'कारण' तयार होत नाही, असा युक्तिवाद करण्यात आला आहे. केवळ मतबदलावरून हा आदेश देण्यात आल्याचे सांगण्यात येते. अशा युक्तिवादाचे समर्थन करताना असे म्हटले जाते की, कलम १४७ आणि १४८ अन्वये नोटीस केवळ नवीन ठोस सामग्री गोळा केल्यावरच जारी केली जाऊ शकते, अन्यथा पुन्हा उघडणे वाईट आणि बेकायदेशीर ठरेल.

२७. असे सादर करण्यात आले आहे की, २८ जून २०२२ रोजीचा आदेश पुनर्मूल्यांकनावरील याचिकाकर्त्याचे आक्षेप फेटाळून लावताना, (१) याचिकाकर्त्याला मिळालेल्या निनावी हुंडी देणग्यांसंदर्भात कलम ११५ बीबीसी अंतर्गत असवलत आणि (२) कलम ११ (५) आणि कलम १३ (१) (डी) मधील तरतुदीसह (आयआयए) नमूद केलेल्या गुंतवणुकीच्या आवश्यकतेचे पालन न करणे या दोन मूलभूत कारणांवर आहे.

असे सादर करण्यात आले आहे की, कलम ११५ बीबीसी अंतर्गत गैरवर्तनाचा संबंध आहे, संबंधित आदेशात याचिकाकर्त्याच्या बँक खात्यात रोख रक्कम जमा करण्यासंदर्भात एआयआर विवरणपत्राचा आधार घेण्यात आला आहे. तथापि, एआयआर परतावा केवळ मूळ कार्यवाहीतच उपलब्ध नव्हता, तर तो विशेषतः विभागाच्या प्रश्नांमध्ये उपस्थित करण्यात आला होता आणि याचिकाकर्त्याच्या १२ ऑगस्ट २०१६ च्या पत्रात (पेपरबुकचे पृष्ठ २६५-२६६) विशेष उत्तरे दिली गेली होती.

त्यामुळे याचिकाकर्त्याच्या स्पष्टीकरणाचा विचार करून कर निर्धारण अधिकाऱ्याने आयटी कायद्याच्या कलम १४३ (३) अन्वये दिलेल्या मूल्यमापन आदेशात कलम ११५ बीबीसी अंतर्गत कोणतीही भर घातली नाही. म्हणूनच मूल्यमापन पुन्हा सुरू करण्याचा असा आधार केवळ मतपरिवर्तनावर आधारित आहे आणि खरे तर मूळ मूल्यमापनाचा पुनरावलोकन करण्यासारखे आहे, जे कायद्याने स्पष्टपणे निषिद्ध आहे, असे सादर केले जाते. अशा युक्तिवादांचे समर्थन करताना सीआयटी विरुद्ध केल्व्हिनेटर ऑफ इंडिया

लिमिटेड या खटल्यात सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयावर आणि इतर अनेक निर्णय यावर अवलंबून राहावे लागते. एआयआरच्या अहवालाव्यतिरिक्त याचिकाकर्त्याच्या लेखापरीक्षण केलेल्या ताळेबंदात अनेक ठिकाणी हुंड्यांमध्ये रोख रक्कम जमा झाल्याची वस्तुस्थिती स्पष्टपणे नमूद करण्यात आली आहे, जी मूल्यमापन अधिकाऱ्यांसमोर सादर करण्यात आली होती. पेपरबुकच्या पान क्रमांक १९८, १९९ आणि २१९ चा संदर्भ देऊन मूल्यमापन अधिकाऱ्यांसमोर असलेल्या अशा कागदपत्रांकडे आमचे लक्ष वेधले जाते.

२८. दुसरे कारण म्हणजे नियमांचे पालन न करणे, आयटी कायद्याच्या कलम ११ (५) नुसार याचिकाकर्त्याने अशा प्रकारच्या देणग्या प्राप्त केल्या आहेत ज्या कलम ११ (५) द्वारे विहित आणि आवश्यक आहेत, म्हणजेच सोने, चांदी, इतर मौल्यवान वस्तूंच्या देणग्या, असे सादर केले जाते की या देणग्यांची पावती याचिकाकर्त्याच्या ताळेबंदात स्पष्टपणे नमूद / प्रकट केली गेली होती, ज्याची एक प्रत रेकॉर्डवर ठेवली आहे. लेखापरीक्षण केलेल्या ताळेबंदाचा विचार केल्यानंतर कर निर्धारण अधिकाऱ्याने कलम १३ (१) (ड) सह कलम ११ (५) या देणग्यांना लागू केले नाही आणि या प्रकरणात याचिकाकर्त्याला कोणताही प्रश्न विचारला गेला नाही. असा प्रश्न मूल्यमापन अधिकाऱ्याला उपस्थित करायचा असता, तर याचिकाकर्त्याने आधीच उपलब्ध असलेल्या अशा साहित्यावर निश्चितच विश्वास ठेवला असता, तसेच २०१२ च्या दिवाणी अर्ज क्रमांक १२०५६ च्या कार्यवाहीत या न्यायालयाने १६ ऑक्टोबर २०१२ रोजी

दिलेला मनाई आदेश निदर्शनास आणून दिला असता ज्याद्वारे याचिकाकर्त्याला कोणत्याही मौल्यवान वस्तू विकण्यास मनाई करण्यात आली होती. त्यामुळे याचिकाकर्त्याला या मौल्यवान वस्तूंची विक्री करणे आणि आयटी कायद्याच्या कलम ११ (५) नुसार आवश्यक असलेल्या गुंतवणुकीत त्याचे रूपांतर करणे शक्य नाही कारण यामुळे याचिकाकर्ते या न्यायालयाने दिलेल्या आदेशाच्या विरुद्ध वागतील . अशा युक्तिवादाचे समर्थन करताना श्री. गणेश यांनी शिप्रा श्रीवास्तव आणि एएनआर विरुद्ध सहाय्यक आयकर आयुक्त, बापालाल अँड कंपनी एक्सपोर्ट्स विरुद्ध आयकर सहआयुक्त (ओएसडी), आयकर आयुक्त विरुद्ध ओरिएंट क्राफ्ट लिमिटेड या खटल्यातील निर्णय. आणि इन्डक्टोथर्म (इंडिया) प्रायव्हेट लिमिटेड विरुद्ध एम. गोपालन विरुद्ध आयकर विभागाचे उपआयुक्त किंवा त्यांचे उत्तराधिकारी तसेच आयकर आयुक्त बेंगळूरु आणि इतर विरुद्ध फायबर अँड फॅब्रिक्स इंटरनॅशनल प्रायव्हेट लिमिटेड या खटल्यातील निर्णय यावर भर दिला आहे. कर्नाटक उच्च न्यायालय आणि सर्वोच्च न्यायालयाच्या २५ एप्रिल २०२२ च्या आदेशामुळे उद्भवलेल्या २०२२ च्या अपील क्रमांक ६०१६ ची विशेष अनुमती याचिका फेटाळून लावली.

महसूलच्या वतीने सादरीकरण :-

२९. तर दुसरीकडे महसूल विभागाचे विद्वान वकील श्री. शर्मा यांनी म्हणणे मांडले कि, सध्याच्या प्रकरणात पुन्हा सुरु करणे चार वर्षांच्या कालावधीत असल्याने कलम १४७ (३१ मार्च २०२१ पर्यंत) च्या पहिल्या तरतुदीनुसार म्हणजेच कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावण्याची पूर्वअट म्हणून याचिकाकर्त्याने सर्व वस्तुस्थिती पूर्णपणे आणि खऱ्या अर्थाने उघड करण्यात अपयशी ठरल्याची आवश्यकता लागू होत नाही. मूल्यमापन अधिकाऱ्याने आपले मत लागू केल्याचे मूल्यमापन आदेशात नमूद केलेले नाही आणि अशा मुद्द्यावरच पुनर्मूल्यांकन सुरु केले जाते, असे सादर केले जाते. असे सादर केले जाते की पुन्हा उघडणे ४ वर्षांच्या आत असल्याने, मूल्यांकन अधिकाऱ्यास यापूर्वी उपलब्ध करून देण्यात आलेल्या नोंदींमधील साहित्य मूल्यांकन पुन्हा सुरु करण्यासाठी ठोस वाटू शकते. मूर्त सामग्री नेहमीच नवीन मूर्त सामग्री असणे आवश्यक नसते, म्हणून, मूर्त सामग्री नवीन किंवा ताजी सामग्री असणे म्हणजे कलम १४७ खालील पहिली तरतूद वाचणे आहे, जसे की ४ वर्षांच्या आत पुन्हा उघडल्या गेलेल्या प्रकरणांसाठी ३१ मार्च २०२१ रोजी होते. अशा युक्तिवादाचे समर्थन करताना एक्सपोर्ट क्रेडिट गॅरंटी कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया लिमिटेड विरुद्ध अतिरिक्त आयकर आयुक्त या प्रकरणात या न्यायालयाच्या निर्णयावर अवलंबून आहे. या निर्णयात करण्यात आलेली संबंधित निरीक्षणे पुढीलप्रमाणे आहेत:-

"८. मूल्यमापन अधिकाऱ्याने मूल्यमापन आदेशात स्पष्टपणे दुर्लक्षित केलेल्या किंवा नाकारलेल्या गोष्टी स्वीकारल्या आहेत असे मानणे म्हणजे कलम १४७ चा अर्थ अशा बिंदूपर्यंत वाढविणे की त्या तरतुदीला अर्थ आणि आशय नाहीसा होईल . न्यायालयीन विवेचनाद्वारे अशा प्रकारची हकालपट्टी करणे अमान्य आहे. जेव्हा संबंधित मूल्यांकन वर्ष संपल्यानंतर चार वर्षांच्या कालावधीत मूल्यांकन पुन्हा उघडण्याचा प्रयत्न केला जातो, तेव्हा त्यासाठी ठोस सामग्री आहे की नाही ही चाचणी लागू केली जाते. जे मूर्त आहे ते अशी गोष्ट आहे जी भ्रामक, काल्पनिक किंवा अनुमानाचा विषय नाही. जी गोष्ट मूर्त आहे ती नवीन असण्याची गरज नाही. मूल्यमापन करताना संबंधित सामग्रीकडे साफ दुर्लक्ष करणारा मूल्यमापन अधिकारी कायद्याच्या विरोधात काम करतो. परिणामी उत्पन्नाची सुटका झाली तर उत्पन्न मूल्यमापनातून सुटले आहे असे मानण्याचे कारण तयार झाल्यावर कलम १४७ ची अधिकारक्षेत्राची आवश्यकता पूर्ण होईल. अशा परिस्थितीत चार वर्षांच्या कालावधीत मूल्यमापन पुन्हा सुरू करणे हे अखत्यारीतील आहे."

कारणे आणि निष्कर्ष :-

३०. ज्या वस्तुस्थितीचा आम्ही काही तपशीलवार संदर्भ दिला आहे त्यावरून असे स्पष्टपणे दिसून येते की आयटी कायद्याच्या कलम १४३ (३) अंतर्गत मूल्यांकन आदेश मूल्यांकन अधिकाऱ्याने २४ नोव्हेंबर २०१६ रोजी पारित केला होता आणि असे मूल्यांकन पूर्ण झाल्यानंतर याचिकाकर्त्यास आयटी कायद्याच्या कलम १४८ अंतर्गत ३१ मार्च २०१९ रोजी नोटीस जारी करण्यात आली होती, ज्याद्वारे प्रतिवादी क्रमांक ४ ने आर्थिक वर्ष २०१४-१५ साठी मूल्यांकन उघडण्याचा प्रयत्न केला. याचिकाकर्त्याने ३०

एप्रिल २०१९ च्या पत्राद्वारे प्रतिवादी क्रमांक ४ ला विनंती केली होती की आर्थिक वर्ष २०१४-१५ साठी मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याची कारणे सादर केली जावीत आणि प्रतिवादी क्रमांक ४ ने १३ सप्टेंबर २०१९ च्या पत्रांतर्गत याचिकाकर्त्यास ती सादर केली होती. कारणे निव्वळ सामग्रीच्या आधारे असल्याचे दिसून येते आणि मूल्यमापन प्रक्रियेदरम्यान मूल्यांकन अधिकाऱ्याकडे उपलब्ध होती. याचिकाकर्त्याचे मूल्यांकन पुन्हा उघडण्याचे प्राथमिक कारण म्हणजे याचिकाकर्त्यास रोखीने किंवा प्रकारात मिळालेल्या देणग्यांसंदर्भात, कर निर्धारण अधिकाऱ्याने असे मानण्याचे एक मत / कारण तयार करणे आवश्यक आहे की हुंड्यांमधील रोख देणग्या आयटी कायद्याच्या कलम ११५ बीबीसी (३) अंतर्गत "निनावी देणग्या" च्या व्याख्येत येतात, म्हणून, अशा देणग्या आयटी कायद्याच्या कलम ११५ बीबीसी (१) अंतर्गत करपात्र होत्या, जोपर्यंत कलम ११५ बीबीसीच्या उपकलम (२) अंतर्गत सूट दिली जात नाही. प्रतिवादी क्रमांक ४ ने नोंदवलेले दुसरे कारण असे होते की याचिकाकर्त्याला दागिने आणि दागिन्यांच्या स्वरूपात मिळालेले उत्पन्न उत्पन्न आणि खर्चाच्या खात्यात जाहीर करण्यात आलेले नाही, जे प्रथमदर्शनी करदात्यास आयटी कायद्याच्या कलम १३ (१) (डी) (आयआयए) मधील तरतुदींचे पालन करण्यात अपयश दर्शविते. संबंधित कारणांचा समर्पक उतारा याचिका लक्षात घेणे आवश्यक आहे ज्यात असे लिहिले आहे:-

“३. मूल्यांकन प्रक्रियेदरम्यान, रोख ठेवीचा स्त्रोत, १० लाख रुपयांपेक्षा जास्त जमा झालेल्या रोख रकमेबद्दल बँक एअर रिटर्नची

माहिती आणि स्पष्टीकरण विचारण्यात आले. रु.३६०,२८,४४,४२४/- च्या प्रचंड रोख ठेवीसंदर्भात करदात्याने दिनांक १२.०८.२०१६ च्या उत्तराद्वारे एकच स्पष्टीकरण सादर केले आहे की, श्री साईबाबांचे अनेक भक्त येत आहेत आणि ते रोखीने किंवा स्वरूपात देणगी देतात. बँकेत जमा होणारी संपूर्ण देणगी ही बॉक्समध्ये टाकलेली रोख रक्कम किंवा काउंटरमध्ये दिलेली देणगी असते. सर्व नोंदी अद्ययावत आणि अचूक ठेवल्या जातात आणि निधी पूर्णपणे बँकेत रोख स्वरूपात जमा केला जातो. हुंड्यांमधील रोख देणगी स्पष्टपणे आयटी कायद्याच्या कलम ११५ बीबीसी (३) अन्वये निनावी देणगीच्या व्याख्येत मोडते, ती आयकर कायद्याच्या कलम ११५ बीबीसी (१) नुसार करपात्र आहे; जोपर्यंत तो त्याच कलमाच्या उपकलम (२) अन्वये वगळला जात नाही. १२/०८/२०१६ च्या स्पष्टीकरणात हे स्पष्टपणे नमूद केले आहे की करदाते ट्रस्ट प्रामुख्याने श्री साईबाबांनी त्यांच्या हयातीत सुरू केलेल्या धर्मादाय कार्यासाठी समाविष्ट आहे, ज्यावरून प्रथमदर्शनी असे दिसून येते की करदाते एक धर्मादाय ट्रस्ट आहे ज्यावर कलम ११५ बीबीसी (२) अंतर्गत वगळणे लागू होत नाही. महत्वाचे म्हणजे यापूर्वीच्या दिनांक ०७/०७/२०१६ च्या उत्तरातही श्री साईबाबा संस्थान ट्रस्ट नोंदणीकृत 'चॅरिटेबल ट्रस्ट' असल्याचे स्पष्टपणे नमूद करण्यात आले आहे, ज्यात गरिबांना दान, आधार, शिक्षण, गरीब व गरजू लोकांना वैद्यकीय मोफत व सवलतीची सुविधा देणे हे उद्देश आहेत. या दोन पत्रांनुसार, करदाते हे एक चॅरिटेबल ट्रस्ट आहे जे कलम ११५ बीबीसीच्या उपकलम (२) वगळून समाविष्ट नाही. त्यामुळे करदात्याने वरील देणगी आपल्या उत्पन्न विवरणपत्रात जाहीर करायला हवी होती, जी करण्यात ते अपयशी ठरल्याने करदात्याचे उत्पन्न मूल्यमापनातून सुटले आहे. एओने या मुद्द्याकडे लक्ष दिले नाही, असेही नोंदीवरून दिसून येते.

४. कलम ८ मधील उत्पन्न विवरणपत्रात कलम ११ (१) (ड) नुसार कॉर्पोरेशनचा भाग असलेल्या ऐच्छिक योगदानाचा दावा २०,६३,१२,४९४/- रुपये करण्यात आला आहे. तथापि, करदात्याच्या ताळेबंदात ट्रस्ट-कॉर्पोरेशन फंड मागील वर्षीप्रमाणेच ४८,८२,५२,८६८/- रुपये दर्शविला आहे. ताळेबंदातील कॉर्पोरेशन फंडात कोणतीही वाढ दिसून येत नाही की कलम ११ (१) (ड) अन्वये रु.२०.६३ कोटी ंच्या कॉर्पोरेशन देणगीचा दावा योग्य नाही आणि या

प्रमाणात उत्पन्न मूल्यांकनापासून दूर गेले आहे. शिवाय रिटर्न ऑफ इनकममधील शेड्यूल जे मध्येही मागील वर्षाच्या शेवटच्या दिवसापर्यंत सर्व फंडांची गुंतवणूक दर्शविणारा ताळेबंद शून्य दाखवण्यात आला आहे, जो प्रथमदर्शनी असे दर्शवितो की अन्यथा कलम ११ (५) मधील तरतुदींचे उल्लंघन झाले आहे.

५. प्राप्तिकर विवरणपत्रात करदात्याने आयकर कायद्याच्या कलम २१ (२) अन्वये ३४३,९१,४२,४२५/- रुपये वजावट ीचा दावा केला आहे. यासंदर्भात करदात्याने सादर केलेला एकमेव तपशील म्हणजे फॉर्म क्रमांक १०. मात्र, फॉर्म क्रमांक १० पाहिल्यावर असे दिसून येते की, जमा झालेली कोणतीही रक्कम फॉर्ममध्ये नमूद केलेली नाही. शिवाय, कायद्यातील तरतुदींनुसार, असा संचय विशिष्ट हेतूसाठी असणे आवश्यक आहे, जे फॉर्म क्रमांक १० मध्ये निर्दिष्ट करणे आवश्यक आहे, तथापि, फॉर्म क्रमांक १० मध्ये निर्दिष्ट केलेला उद्देश "संलग्न ठरावानुसार" दर्शविला गेला आहे. करदात्याने ठरावाची कोणतीही प्रत दाखल केली नाही जिथे वरील दाव्यास परवानगी देण्यासाठी कलम ११ (२) मध्ये विहित केलेल्या अटी निर्दिष्ट केल्या आहेत की नाही याची खातरजमा केली जाऊ शकते. महत्त्वाचे म्हणजे, रिटर्न ऑफ इनकमच्या शेड्यूल जे मध्ये, ज्यात मागील वर्षाच्या शेवटच्या दिवशी सर्व फंडांची गुंतवणूक दर्शविणारे ताळेबंद दर्शविले जातात, कलम ११ (५) अंतर्गत केलेल्या गुंतवणुकीचा किंवा ठेवींचा तपशील शून्य दर्शविला आहे. त्यामुळे कलम ११(२) अन्वये सवलतीचा दावा योग्य नाही, कारण मूल्यमापन नोंदींवरून त्याचा अंदाज बांधता येतो.

६. ताळेबंदानुसार, किंमतीवर दाखवलेले दागिने आणि दागिन्यांची एकूण किंमत ६३.३२ कोटी रुपयांवरून ७४.३१ कोटी रुपये झाली आहे. सोने, चांदीची नाणी आदींच्या विक्रीतून इतर उत्पन्नाचा भाग बनून शिल्लक रकमेची रक्कम रु.१.८७ कोटी आहे. शिवाय या देणगीचे ही आर्थिक उत्पन्न केवळ ७ कोटी ८५ लाख रुपये आहे. यावरून दागिने व दागिन्यांच्या स्वरूपात मिळालेले उत्पन्न उत्पन्न व स्वर्च खात्यात जाहीर करण्यात आलेले नसल्याचे प्रथमदर्शनी दिसून येते. आयकर कायद्याच्या कलम १३ (१) (डी) (आयआयए) मधील तरतुदींचे पालन करण्यात करदाते अपयशी ठरल्याचेही प्रथमदर्शनी दिसून येते.

७. वरील तथ्ये आणि चर्चेच्या आधारे करदात्याचे उत्पन्न मूल्यमापनातून सुटले आहे याबद्दल मी समाधानी आहे आणि आयकर कायद्याच्या कलम १४८ अन्वये नोटीस बजावून आयकर कायद्याच्या कलम १४७ अन्वये मूल्यांकन पुन्हा सुरू करणे योग्य आहे.

३१. याचिकाकर्त्याने प्रतिवादी क्रमांक ४ ला उद्देशून ०३ डिसेंबर २०१९ रोजी लिहिलेल्या सविस्तर पत्राद्वारे वरील कारणांवर आक्षेप घेतला होता आणि असा युक्तिवाद केला होता की प्रतिवादी क्रमांक ४ ने ज्या आधारावर असे समाधान प्राप्त केले आहे ते २४ नोव्हेंबर २०१६ च्या आदेशाद्वारे समाप्त झालेल्या कलम १४३ (३) अंतर्गत कारवाईतील मूळ मूल्यमापनाच्या नोंदींशिवाय दुसरे काही नाही. जो प्रतिवादी क्रमांक ४ ने पारित केला होता. मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याच्या निर्णयाचा एक भाग म्हणून याचिकाकर्त्यास सूचित केलेल्या अशा सर्व कारणांच्या संदर्भात, कलम १४३ (३) अन्वये मूल्यांकन पूर्ण झाल्यावर मूल्यमापन अधिकारी यांच्या असे निदर्शनास आणून दिले गेले की प्राप्त / प्राप्त झालेल्या कोणत्याही नवीन सामग्रीचा पूर्णपणे अभाव आहे. मागील निर्विवाद मूल्यमापनासाठी सातत्याने स्वीकारलेले मत स्वीकारून कलम १४३ (३) अन्वये मूल्यमापन पूर्ण करण्यात आल्याचे याचिकाकर्त्याने नमूद केले. पुन्हा उघडण्याचा अधिकार हा आढावा घेण्यासारखा नाही आणि मूल्यमापन पूर्ण झाल्यानंतर प्राप्त झालेल्या खऱ्या, परिपूर्ण आणि मूर्त नवीन साहित्याचे अस्तित्व सत्तेच्या मनमानी वापराविरुद्ध सुनिश्चित करण्यासाठी आवश्यक आहे, याकडेही लक्ष वेधण्यात आले.

अशा प्रस्तावाचे हरकतींमध्ये समर्थन करणारा निर्णयही विचारार्थ ठेवण्यात आला होता. याचिकाकर्त्याने उपस्थित केलेले असे आक्षेप ०८ डिसेंबर २०१९ च्या आदेशाद्वारे फेटाळण्यात आले.

३२. त्यामुळे ८ डिसेंबर २०१९ च्या आदेशाद्वारे मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याच्या कारणांवर याचिकाकर्त्याने उपस्थित केलेल्या हरकती फेटाळून लावणे आणि कलम १४८ अन्वये संबंधित नोटीस बजावणे आणि याचिकाकर्त्याने उपस्थित केलेले आक्षेप फेटाळणे हे मूल्यमापन अधिकाऱ्याला मान्य होते का, असा प्रश्न उपस्थित होतो.

३३. सुरवातीला, आम्हाला आग्रह केल्याप्रमाणे वादात तथ्य आढळते, याचिकाकर्त्याच्या वतीने असे म्हटले आहे की, आम्ही ज्या कारणांचा सविस्तर संदर्भ याचिकाकर्त्याला दिला आहे तो कोणत्याही ताज्या / नवीन मूर्त सामग्रीवर आधारित नाही तर कायदेशीर आधारावर तयार करण्यात येत असलेल्या नवीन मतांवर आधारित आहे. वास्तविक, अशी नोटीस मूल्यमापन प्रक्रियेचा भाग असलेल्या आणि याचिकाकर्त्याने सादर केलेल्या आणि २४ नोव्हेंबर २०१६ च्या कलम १४३ अन्वये दिलेल्या मूल्यमापन आदेशाचा आधार असलेल्या सामग्रीच्या आधारे जारी करण्यात आली आहे, तसेच उत्तर प्रतिज्ञापत्रात मान्य केले आहे की, ट्रस्ट ही धर्मादाय संस्था आहे आणि म्हणूनच या मुद्द्यावर पुन्हा सुरू करणे दोन मुद्द्यांवर आधारित आहे, कलम ११५ बीबीसीच्या तरतुदींनुसार आणि दागिने आणि दागिन्यांच्या स्वरूपात देणग्या स्वीकारणे

आणि आयटी कायद्याच्या कलम ११ (५) मधील तरतुदीनुसार गुंतवणुकीच्या विहित पद्धतींमध्ये गुंतवणूक न करण्याच्या मुद्द्यावर निनावी देणग्यांवर कर आकारला जाणे आवश्यक आहे.

३४. उत्तर प्रतिज्ञापत्रात असे नमूद केलेले नाही की संबंधित मूल्यांकन वर्षासाठी मूल्यांकन पुन्हा सुरू करणे नवीन मूर्त सामग्रीच्या आधारे आहे, जे नंतर मूल्यांकन अधिकाऱ्याच्या लक्षात आले होते आणि जे मूल्यांकनाचा भाग नव्हते. मात्र, चार वर्षांच्या कालावधीत पुनर्मूल्यांकन पुन्हा सुरू केले जात असल्याने मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे आधीच उपलब्ध असलेले आणि आयटी कायद्याच्या कलम १४३ (३) अन्वये मूल्यमापन आदेश देताना विचारात घेतलेले साहित्य मूल्यमापन अंतिम करताना अशा साहित्याकडे दुर्लक्ष करण्यात आल्याच्या कारणास्तव मूल्यमापन पुन्हा सुरू करण्याचा आधार ठरू शकतो. आमच्या मते, निर्णयाच्या वर्गीकरणातून दिसणारी कायद्यातील निश्चित स्थिती लक्षात घेता असा प्रस्ताव स्वीकारला जाऊ शकत नाही. यानंतर आम्ही कायदेशीर स्थितीची चर्चा करतो.

३५. सर्वप्रथम आपल्याला आयटी कायद्याच्या कलम १४७ मधील तरतुदी ंचा निष्कर्ष काढणे आवश्यक आहे जे मूल्यांकन वर्षासाठी लागू होते आणि ते जसे नोटीसची तारीख म्हणजे ३१ मार्च २०१९ रोजी होते तसे काढणे आवश्यक आहे, ज्यात असे लिहिले आहे:

"उत्पन्नाचे मूल्यमापन.

१४७. कर निर्धारण अधिकाऱ्याकडे असे मानण्याचे कारण असेल की करआकारणी योग्य कोणतेही उत्पन्न कोणत्याही मूल्यांकन वर्षासाठी मूल्यांकनापासून वाचले आहे, तर तो कलम १४८ ते १५३ मधील तरतुदींच्या अधीन राहून अशा उत्पन्नाचे मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन करू शकतो आणि या कलमांतर्गत कार्यवाहीदरम्यान त्याच्या निदर्शनास आलेल्या करपात्र इतर कोणत्याही उत्पन्नाचे मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन करू शकतो, किंवा संबंधित मूल्यांकन वर्षासाठी तोटा किंवा (त्यानंतर या विभागात आणि संबंधित मूल्यांकन वर्ष म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या कलम १४८ ते १५३ मध्ये) अवमूल्यन भत्ता किंवा इतर कोणत्याही भत्त्याची पुनर्गणना करा :

परंतु कलम १४३ च्या उपकलम (३) अन्वये किंवा या कलमांतर्गत संबंधित मूल्यमापन वर्षासाठी मूल्यमापन करण्यात आले असेल, तर संबंधित मूल्यांकन वर्ष संपल्यापासून चार वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर, कलम १३९ अन्वये विवरणपत्र सादर करण्यात करदात्याने अपयशी ठरल्यामुळे करआकारणीस पात्र कोणतेही उत्पन्न अशा मूल्यांकन वर्षासाठी मूल्यांकनापासून दूर राहिल्याशिवाय या कलमांतर्गत कोणतीही कारवाई केली जाणार नाही किंवा कलम १४२ किंवा कलम १४८ च्या उपकलम (१) अन्वये जारी केलेल्या नोटिशीला उत्तर देताना किंवा त्या मूल्यांकन वर्षासाठी त्याच्या मूल्यमापनासाठी आवश्यक असलेली सर्व भौतिक तथ्ये उघड करण्यासाठी:

परंतु पहिल्या तरतुदीतील कोणतीही गोष्ट अशा प्रकरणात लागू होणार नाही जेव्हा भारताबाहेर िल कोणत्याही मालमत्तेशी संबंधित कोणतेही उत्पन्न (कोणत्याही संस्थेतील आर्थिक व्याजासह) कोणत्याही मूल्यांकन वर्षासाठी मूल्यांकनापासून वाचले असेल:

परंतु कर निर्धारण अधिकारी अशा उत्पन्नाचे मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन करू शकतो, कोणत्याही अपील, संदर्भ किंवा पुनरावलोकनाचा विषय असलेल्या बाबींशी संबंधित उत्पन्नाव्यतिरिक्त, जे करास पात्र आहे आणि मूल्यांकनापासून वाचले आहे.

स्पष्टीकरण १.- मूल्यमापन अधिकाऱ्यासमोर हिशेब पुस्तके किंवा इतर पुरावे सादर करणे ज्यातून मूल्यमापन अधिकाऱ्यास योग्य परिश्रमाने भौतिक पुरावे सापडले असतील तर ते वरील तरतुदीच्या अर्थानुसार उघड करणे ठरेलच असे नाही.

स्पष्टीकरण २ - या कलमाच्या हेतूने, करआकारणीयोग्य उत्पन्न मूल्यांकनापासून सुटलेली प्रकरणे देखील खालील प्रकरणे मानली जातील, उदा:-

(अ) जेथे करदात्याने उत्पन्नाचा कोणताही परतावा सादर केलेला नाही, जरी मागील वर्षभरात त्याचे एकूण उत्पन्न किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीचे एकूण उत्पन्न ज्याच्या संदर्भात तो या कायद्याखाली मूल्यमापन करण्यायोग्य आहे तो जास्तीत जास्त रकमेपेक्षा जास्त आहे जो प्राप्तिकरास आकारला जात नाही;

(ब) जेथे करदात्याने उत्पन्नाचा परतावा सादर केला आहे परंतु कोणतेही मूल्यांकन केले गेले नाही आणि कर निर्धारण अधिकाऱ्याच्या लक्षात आले आहे की करदात्याने उत्पन्न कमी नमूद केले आहे किंवा विवरणपत्रात अतिरिक्त नुकसान, वजावट, भत्ता किंवा सवलतीचा दावा केला आहे;

(बअ) जेथे करदात्याने कलम ९२ ई अंतर्गत आवश्यक असलेल्या कोणत्याही आंतरराष्ट्रीय व्यवहारासंदर्भात अहवाल सादर करण्यात अपयशी ठरले आहे:

(क) जिथे मूल्यमापन करण्यात आले आहे, पण-

(i) करआकारणी योग्य उत्पन्नाचे कमी मूल्यमापन करण्यात आले आहे; किंवा

(ii) अशा उत्पन्नाचे मूल्यमापन अत्यंत कमी दराने करण्यात आले आहे; किंवा

(iii) अशा उत्पन्नाला या कायद्यान्वये अत्याधिक सवलतीचा विषय बनविण्यात आले आहे; किंवा

(iv) या अधिनियमांतर्गत अतिरिक्त नुकसान किंवा अवमूल्यन भत्ता किंवा इतर कोणत्याही भत्त्याची गणना केली गेली आहे;

(कअ) करदात्याने उत्पन्नाचा परतावा सादर केलेला नसेल किंवा त्याने उत्पन्नाचा परतावा सादर केला नसेल आणि विहित आयकर प्राधिकरणाकडून प्राप्त माहिती किंवा कागदपत्रांच्या आधारे कलम १३३ सी च्या उपकलम (२) अन्वये करदात्याचे उत्पन्न करआकारणीस पात्र नसलेल्या कमाल रकमेपेक्षा जास्त असल्याचे कर निर्धारण अधिकाऱ्याच्या निदर्शनास येते, किंवा असे असले तरी, करदात्याने उत्पन्न कमी नमूद केले आहे किंवा विवरणपत्रात जास्त नुकसान, वजावट, भत्ता किंवा सवलतीचा दावा केला आहे;

(ड) जिथे एखाद्या व्यक्तीकडे कोणतीही मालमत्ता असल्याचे आढळते (कोणत्याही संस्थेतील आर्थिक हितसंबंधांसह) भारताबाहेर स्थित आहे.

स्पष्टीकरण ३. या कलमांतर्गत मूल्यमापन किंवा पुनर्मूल्यांकनाच्या हेतूने, मूल्यमापन अधिकारी मूल्यांकनापासून वाचलेल्या कोणत्याही समस्यांच्या संदर्भात उत्पन्नाचे मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन करू शकतो आणि कलम १४८ च्या उपकलम (२) अंतर्गत नोंदविलेल्या कारणांमध्ये अशा समस्यांची कारणे समाविष्ट केली गेली नसली तरीही या कलमांतर्गत कार्यवाहीदरम्यान अशी बाब त्याच्या निदर्शनास येते.

स्पष्टीकरण ४.- शंकांचे निरसन करण्यासाठी वित्त अधिनियम, २०१२ द्वारे सुधारित या कलमातील तरतुदी एप्रिल, २०२१ च्या १ तारखेपासून किंवा त्यापूर्वी सुरू होणाऱ्या कोणत्याही मूल्यांकन वर्षासाठी देखील लागू असतील.”

(जोर दिला आहे)

३६. सध्याचे प्रकरण आयटी कायद्याच्या कलम १४७ अन्वये पहिल्या तरतुदीच्या आधीच्या भागात येईल, ज्यात असे नमूद करण्यात आले आहे की, कर आकारणीयोग्य कोणतेही उत्पन्न कोणत्याही मूल्यांकन वर्षासाठी मूल्यांकनापासून वाचले आहे असे मूल्यांकन अधिकाऱ्याकडे "मानण्याचे कारण" असल्यास, तो कलम १४८ ते १५३ च्या अधीन राहून, अशा उत्पन्नाचे मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन करू शकतो आणि मूल्यांकनापासून वाचलेल्या या तरतुदीनुसार कार्यवाही दरम्यान आणि नंतर त्याच्या निदर्शनास येणाऱ्या करपात्र इतर कोणत्याही उत्पन्नाचे मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन करू शकतो. कलम १४७ अन्वये येणाऱ्या चार वर्षांच्या कालावधीसाठी या तरतुदीची अंमलबजावणी करताना कलम १४३ (३) अन्वये मूल्यमापन अंतिम करताना गेलेल्या युक्तिवादाला छेद देण्यासाठी मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे नवीन साहित्य उपलब्ध होत नाही, अशी कायद्यात सर्वमान्य भूमिका दिसते. मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचा अधिकार मूल्यांकन अधिकाऱ्याला नसेल. आम्ही या संदर्भातील संबंधित निर्णयांचा संदर्भ देतो ज्यात असे लिहिले आहे.

३७. शिप्रा श्रीवास्तव आणि इतर विरुद्ध सहाय्यक आयकर आयुक्त (सुप्रा) यामध्ये याचिकाकर्त्याच्या उत्पन्न परताव्यावर आयटी कायद्याच्या कलम १४३ (१) अन्वये योग्य ती कार्यवाही करण्यात आली आणि त्यानंतर आयटी कायद्याच्या कलम १४७/१४८ अन्वये चार वर्षांच्या आत नोटिसा बजावण्यात आल्या, कोणत्याही नवीन

सामग्रीच्या आधारे नव्हे. अशा संदर्भात दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने असे म्हटले आहे की, मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याची जी कारणे नोंदविण्यात आली आहेत, त्यावरून असे दिसून आले आहे की मूल्यांकन अधिकाऱ्याने नोंदवलेल्या कारणांवर निष्कर्षापर्यंत पोहोचण्यासाठी योग्य व्यक्तीचे मत म्हणता येईल असे कोणतेही मतांचा वापर केला नाही. कलम १४३ (१) अन्वये मूल्यमापन अंतिम झाल्यानंतर अधिकाऱ्याच्या निदर्शनास आलेल्या कोणत्याही मजकुराचा उल्लेख या कारणांमध्ये करण्यात आलेला नाही आणि करदात्याने विभागापासून कोणतीही भौतिक माहिती किंवा कोणतीही वस्तुस्थिती लपवली आहे, असेही नाही, असे निदर्शनास आले. मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याची मागणी करताना अधिकाऱ्याने जे निष्कर्ष काढले आहेत, ते खरे तर पूर्णपणे आधारहीन आहेत, असे निरीक्षण न्यायालयाने नोंदवले.

३८. बापालाल अँड कंपनी एक्सपोर्टविरुद्ध सहआयकर आयुक्त (ओएसडी) (सुप्रा) खटल्यात मद्रास उच्च न्यायालयाचे खंडपीठ सुमारे तीन वर्षे संपल्यानंतर मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याच्या प्रकरणाशी संबंधित होते आणि अशा संदर्भात असे निदर्शनास आले की सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयातील हा एक निश्चित कायदेशीर प्रस्ताव आहे, की एकदा मूल्यांकनात मत दिले की ते नवीन सामग्रीशिवाय इतर कोणत्याही प्राधिकरणास पुन्हा उघडता येणार नाही, आणि "कोणत्याही नवीन सामग्रीअभावी" नोटीस बजावण्यात आल्याने, मूल्यांकन अधिकाऱ्याला कायद्याच्या

कलम १४३ (१) किंवा १४३ (३) अन्वये मूल्यांकन पुन्हा सुरु करण्याचा अधिकार नव्हता.

३९. प्राप्तिकर आयुक्त विरुद्ध ओरिएंट क्राफ्ट लिमिटेड (सुप्रा) या खटल्यात दिल्ली उच्च न्यायालयाचे खंडपीठ कलम १४३ (१) अन्वये केलेले मूल्यमापन पुन्हा सुरु करणे हे कर निर्धारण अधिकाऱ्याकडे कोणतेही ठोस साहित्य उपलब्ध नसल्यामुळे कार्यक्षेत्राबाहेर आहे का, या प्रश्नावर सुनावणी करित होते. मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे कोणतेही नवे ठोस साहित्य नसल्यामुळे मूल्यमापन पुन्हा सुरु करण्याचे कोणतेही कारण नसल्याचे निदर्शनास आले.

४०. कर्नाटक उच्च न्यायालयाचे खंडपीठ पी. आर. आयकर आयुक्त, बेंगळुरू आणि इतर विरुद्ध फायबर्स अँड फॅब्रिक्स इंटरनॅशनल प्रायव्हेट लिमिटेड (सुप्रा) यांनी आयटी कायद्याच्या कलम २६० अ अन्वये केलेल्या याचिकेत करदात्याच्या बाबतीत दिलेला पुनर्मूल्यांकनाचा आदेश अवैध ठरविणे कायद्याने योग्य आहे का, या प्रश्नाचा निपटारा करित होते, कारण मूळ मूल्यमापन प्रक्रियेच्या वेळी उपलब्ध असलेल्या माहितीच्या संचाच्या आधारे ही कार्यवाही सुरु केली जाते आणि म्हणूनच, हे केवळ मतबदल करण्यासारखे आहे. मूळ प्रक्रियेदरम्यान न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले कि, मूल्यांकन कार्यवाही, करदात्याने विक्री आयोगासाठी केलेल्या खर्चाचा तपशील करदात्याने सादर केला आणि मूल्यांकन प्रक्रियेचा एक भाग बनला. अशा प्रकारे,

करदात्याने मूल्यमापन अधिकाऱ्यासमोर सर्व प्राथमिक तथ्ये सादर केली होती आणि अशा आधारावर / तथ्यांच्या आधारे मूल्यांकन अधिकाऱ्याकडे उपलब्ध होते, मूल्यांकनाचा मूळ आदेश संबंधित खर्चाचा कोणताही अपभ्रंश न करता मंजूर करण्यात आला. अशा संदर्भात न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की पुनर्मूल्यांकनाची कार्यवाही "त्याच माहिती"च्या आधारे होती, जी मूल्यमापनाचा मूळ आदेश ज्या वेळी देण्यात आला त्या वेळी मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे उपलब्ध होती, आणि मूल्यमापन अधिकाऱ्याने काढलेले निष्कर्ष एकाच वस्तुस्थितीवर आधारित होते, हे मूर्त सामग्री म्हणता येणार नाही. मूल्यमापन अधिकाऱ्याच्या मते खर्च प्रचंड होता, ही वस्तुस्थिती मूल्यमापन पुन्हा सुरू करण्याचा आधार असू शकत नाही आणि खर्च करण्याची गरज ही मूल्यमापन अधिकाऱ्याला ग्राह्य धरता येणार नाही, असेही निदर्शनास आले. कर्नाटक उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठाने केलेल्या उपरोक्त निरीक्षणांमध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने विशेष अपील परवानगी (सी) क्रमांक ६०१६/२०२२ रोजी दिलेल्या २५ एप्रिल २०२२ च्या आदेशाद्वारे महसुलाचे अपील फेटाळून लावले. या आदेशात असे म्हटले आहे:

“- याचिकाकर्त्याची बाजू मांडणारे विद्वान एसजी श्री. एन. वेंकटरामन यांचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर आणि उच्च न्यायालयाने दिलेला आक्षेपार्ह निर्णय आणि आदेश विचारात घेतल्यानंतर असे आढळले आहे की आंध्र प्रदेशकडे आणखी कोणतेही ठोस साहित्य उपलब्ध नाही ज्यामुळे पुनर्मूल्यांकन आणि / किंवा पूर्ण मूल्यांकन

पुन्हा उघडण्याची आवश्यकता आहे, या न्यायालयाच्या हस्तक्षेपाची आवश्यकता नाही. विशेष अनुमती याचिका फेटाळली जाते.”

४१. इन्कम टॅक्स ऑफिसर, प्रभाग क्रमांक १६ (२) विरुद्ध टेकस्पॅन इंडिया प्रायव्हेट लिमिटेड आणि इतर मध्ये कलम १४७ मधील तरतुदींचा अर्थ लावताना सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचा अधिकार या गोष्टीवर सशर्त आहे की मूल्यांकन अधिकाऱ्याकडे असे मानण्याचे कारण आहे की उत्पन्न मूल्यांकनातून सुटले आहे. कलम १४७ मध्ये "विश्वास ठेवण्याचे कारण" या शब्दांच्या वापराचा योजनाबद्ध अर्थ लावावा लागेल कारण या शब्दाच्या उदार विवेचनामुळे मूल्यमापन अधिकाऱ्याला मनमानी अधिकार प्रदान केले जातील जे मूळ मूल्यमापन प्रक्रियेदरम्यान ज्या तथ्ये आणि परिस्थितीच्या आधारे विचार ात घेतले आहेत त्याच तथ्ये आणि परिस्थितीच्या आधारे केवळ मतपरिवर्तनाच्या आधारे अशी पुनर्मूल्यांकन कार्यवाही सुरू करू शकतात. विधिमंडळाचा असा हेतू असू शकत नाही, कारण मूळ कार्यवाहीदरम्यान रेकॉर्डवर न आणलेल्या आणि त्याच्या माहितीपासून दूर असलेल्या कोणत्याही उत्पन्नाचे पुनर्मूल्यांकन करण्याचे अधिकार कर निर्धारण अधिकाऱ्यांना मिळावेत आणि संबंधित मूल्यांकन आदेशाच्या निकालावर या वस्तुस्थितीचा भौतिक परिणाम होईल, यासाठी आयटी कायद्याच्या योजनेत ही तरतूद समाविष्ट करण्यात आली होती. आयटी कायद्याचे कलम १४७ उत्पन्नाचे पुनर्मूल्यांकन करण्यास परवानगी देत नाही, कारण मूल्यमापनाच्या वेळीही त्याच्या माहितीत

असलेल्या वस्तुस्थितीवर कर निर्धारण अधिकाऱ्याचे कायद्याचे वेगळे अर्थ लावण्यासंदर्भात मतभिन्नता असते. असे केल्यास मूल्यमापन अधिकाऱ्याला पुनरावलोकनाचा अधिकार मिळेल आणि कलम १४७ पुनर्मूल्यांकनाचा अधिकार देईल, पुनरावलोकनाचा अधिकार देणार नाही, असे निरीक्षण न्यायालयाने नोंदवले.

४२. प्लस पेपर फूड पॅक लिमिटेड विरुद्ध आयकर अधिकारी आणि इतर या खटल्यात या न्यायालयाचे खंडपीठ कायद्याच्या कलम १४८ अन्वये करदात्याविरुद्ध सुरू करण्यात आलेले आणि याचिकाकर्त्याचे आक्षेप फेटाळून लावणारे चार वर्षांच्या कालावधीत मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचे प्रकरण हाताळत होते. करदात्याच्या वतीने करण्यात आलेला प्राथमिक युक्तिवाद असा होता की, करदात्याने प्रक्रियेदरम्यान सर्व वस्तुस्थिती पूर्णपणे आणि खऱ्या अर्थाने उघड केली आहे या कारणास्तव याचिकाकर्त्याने उपस्थित केलेल्या हरकती फेटाळून लावण्याचा आदेश देण्यास कर निर्धारण अधिकाऱ्याला कोणताही प्रसंग नव्हता. मूल्यमापनाची कार्यवाही, आणि म्हणूनच, मूल्यमापन अधिकाऱ्याला असे मानण्याची संधी नव्हती की उत्पन्न मूल्यांकनापासून वाचले आहे. करदात्याच्या वतीने विनंती केल्याप्रमाणे असा युक्तिवाद कायम ठेवताना तसेच एक्सपोर्ट क्रेडिट गॅरंटी कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया लिमिटेड विरुद्ध अतिरिक्त आयकर आयुक्त आणि इतर यातील खंडपीठाच्या या न्यायालयाच्या निर्णयाचा संदर्भ देताना न्यायालयाने असे म्हटले आहे की हे असे प्रकरण आहे जिथे

कलम १४८ अंतर्गत नोटीस चार वर्षे पूर्ण झाल्यानंतरही जारी करण्यात आलेली नाही, पण चार वर्षांच्या आत आणि अशा परिस्थितीत करआकारणीयोग्य उत्पन्नावर विश्वास ठेवण्याचे कारण असणे आवश्यक होते, मूल्यांकनापासून वाचले आहे आणि जे केवळ मूल्यांकन अधिकाऱ्यास अशा उत्पन्नाचे मूल्यांकन किंवा पुनर्मूल्यांकन करण्यास सक्षम करेल. अशा पार्श्वभूमीवर न्यायालयाने असे निरीक्षण नोंदवले की, मूल्यमापन आदेशाने ज्या कारणास्तव मूल्यमापन अधिकाऱ्याचा युक्तिवाद ग्राह्य धरला होता, त्या कारणाशी न्यायालय सहमत नव्हते. सर्व संबंधित कागदपत्रांचा विचार करता आणि "कोणतेही नवीन ठोस साहित्य नाही". न्यायालयाची संबंधित निरीक्षणे लक्षात घेणे आवश्यक आहे, जे असे लिहितात:-

“१८. मूल्यमापन अधिकाऱ्याच्या युक्तिवादाशी आम्ही सहमत नाही. आमच्या मते, सध्याच्या प्रकरणातील वस्तुस्थितीत मूल्यमापन अधिकाऱ्याचा संपूर्ण दृष्टिकोन चुकीचा आहे. सध्याच्या प्रकरणातील मूल्यमापन आदेशात अर्थातच घसरणीचा पैलू विचारात घेण्यात आला आहे. मूल्यांकन आदेशाचा अभ्यास केल्यास असे दिसून येते की सर्व संबंधित कागदपत्रे आणि तपशील मागविल्याप्रमाणे दाखल केले गेले होते. मूल्यांकन आदेशाच्या परिच्छेद ३ मध्ये पुढे नमूद करण्यात आले आहे की, करदाते-कंपनीच्या तपशीलांसह उत्पन्न परतावा आणि मूल्यमापन कार्यवाहीसाठी बोलावलेल्या ंची छाननी करण्यात आली. करनिर्धारण अधिकाऱ्याने सध्याच्या प्रकरणातील वस्तुस्थितीत मूल्यमापन कार्यवाही पुन्हा सुरू करण्याचे ठोस साहित्य/कारण दिसत नाही. पुनर्मूल्यांकन प्रक्रियेतील बाबींची मूल्यमापन अधिकाऱ्याने कधीच तपासणी केली नाही, हा आक्षेप फेटाळताना मूल्यमापन अधिकाऱ्याने दिलेली कारणे ग्राह्य

धरली जात नाहीत. हरकती फेटाळताना मूल्यमापन अधिकाऱ्याने कोणत्याही तपशिलाचा आधार घेतलेला नाही.

१९. जी वस्तुस्थिती समोर येते त्या सध्याच्या परिस्थितीत मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचा आदेश योग्य ठरणार नाही, याचे आम्हाला समाधान आहे. मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचा निर्णय योग्य कारणांवर आधारित नसून साहजिकच मतबदलाचा परिणाम आहे. हे अमान्य आहे. ईसीजीसीच्या बाबतीत, मूल्यांकन पुन्हा उघडण्यासाठी ठोस सामग्री आणि कारण अस्तित्वात असल्याचे विशिष्ट आढळले आणि ते त्या प्रकरणातील रेकॉर्डवरून स्पष्ट होते. या प्रकरणात कोणतेही नवे साहित्य मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे पाठविण्यात आले, असे महसूलचे कथन नाही. कोणत्याही परिस्थितीत आम्हाला खटल्याच्या गुणवत्तेवर निर्णय घेण्यास बोलावले जात नाही आणि प्रस्तावित पुन्हा सुरू करणे सध्याच्या प्रकरणातील वस्तुस्थिती आणि परिस्थितीनुसार न्याय्य नाही. त्यानुसार याचिका यशस्वी होणे गरजेचे आहे. म्हणून आम्ही खालील आदेश देतो:

प्राप्तिकर अधिनियम १९६१ च्या कलम १४८ अन्वये २००९-१० या कर निर्धारण वर्षाच्या संदर्भात जारी करण्यात आलेल्या याचिकेला १८ नोव्हेंबर २०१३ रोजीची नोटीस 'एच' दर्शविण्यात आली असून प्रतिवादी क्रमांक १ ने याचिकाकर्त्याचे आक्षेप फेटाळून लावत ४ फेब्रुवारी २०१५ रोजी दिलेला आदेश रद्द करण्यात आला आहे. खर्चाबाबत कोणतेही आदेश दिले जाणार नाहीत.”

४३. या पार्श्वभूमीवर प्लस पेपर फूड पॅक लिमिटेड (सुप्रा) मधील निर्णयात हाताळलेल्या एक्सपोर्ट क्रेडिट गॅरंटी कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया लिमिटेड (सुप्रा) मधील या न्यायालयाच्या निर्णयावर ठेवलेल्या भरवशासह महसूलच्या वतीने केलेल्या

युक्तिवादाशी आम्ही सहमत होऊ शकत नाही. शिवाय, अशाच कारणांमुळे हा निर्णय सध्याच्या प्रकरणातील वस्तुस्थितीत लागू होणार नाही. अशा प्रकारे याचिकाकर्त्याने सादर केलेले सर्व साहित्य अधीन होते ही कायद्यातील एक निश्चित स्थिती आहे, आयटी कायद्याच्या कलम १४३ (३) अन्वये देण्यात येत असलेल्या मूल्यमापन आदेशात विचार करण्याजोगा विषय, अशा परिस्थितीत कोणत्याही नवीन ठोस सामग्रीअभावी, कर निर्धारण अधिकारी कलम १४७ अन्वये पुनर्मूल्यांकनाच्या नावाखाली मूल्यांकन अधिकाऱ्याला अधिकार क्षेत्र नसेल या कारणास्तव याचिकाकर्त्याचे मूल्यांकन पुन्हा उघडण्यासाठी आयटी कायद्याच्या कलम १४८ अन्वये, केवळ मतबदलाच्या आधारे याचिकाकर्त्याचे मूल्यांकन पुन्हा उघडणे आणि / किंवा करदात्याविरुद्ध दिलेल्या मूल्यांकन आदेशाचे पुनरावलोकन करणे याकरिता नोटीस बजावू शकत नाही.

४४. श्री. शर्मा यांनी दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या कन्सॉलिडेटेड फोटो अँड फिनवेस्ट लिमिटेड विरुद्ध सहाय्यक आयकर आयुक्त या खटल्यातील निकालावरही विश्वास ठेवला आहे ज्यामध्ये रेकॉर्डवर ठेवलेल्या साहित्यावर आपले मन लावले, त्यामुळे हे केवळ मतपरिवर्तनाचे प्रकरण नाही, असे मत खंडपीठाने तयार केले होते. त्यामुळे हा निर्णय हाती असलेल्या वस्तुस्थितीला लागू होणार नाही.

४५. वरील चर्चेच्या अनुषंगाने आणि पुन्हा उघडण्याची कारणे वाचून स्पष्ट होते की, मूल्यमापन प्रक्रियेदरम्यान आणि मूल्यमापन अधिकाऱ्याच्या रेकॉर्डवर आणि

त्याच्या माहितीप्रमाणे ते आधीच उपलब्ध असलेल्या साहित्यावर आणि त्याच्या माहितीवर जारी करण्यात आले आहेत. याचिकाकर्त्याला रोखीने आणि प्रकारात निनावी देणग्या मिळत असल्याचे मूल्यांकन अधिकाऱ्याला नवीन आढळले नाही. संबंधित मूल्यांकन वर्षासाठी याचिकाकर्त्याचे मूल्यमापन अंतिम करताना कलम ११५ बीबीसी आणि कलम ११ (५) किंवा आयटी कायद्याच्या कलम १३ मधील तरतुदींबद्दलही ते अनभिज्ञ असू शकले नसते. अशा पाश्र्वभूमीवर, याचिकाकर्त्याला सादर केलेल्या पुन्हा सुरू करण्याच्या कारणांचा साधा अभ्यास केल्यास, कर निर्धारण अधिकाऱ्याने आयटी कायद्यातील तरतुदींच्या अंमलबजावणीत किंवा त्यावर मतभिन्नतेवर मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्याचा प्रयत्न केल्याचे स्पष्ट होते. मूळ मूल्यमापनाच्या वेळी त्याच्या ज्ञानात मुबलक प्रमाणात असलेल्या तथ्यांवर, कायद्याचा वेगळा अर्थ लावणे हे निश्चितच मान्य नाही. म्हणूनच, मूल्यांकन पुन्हा उघडणे, कोणत्याही नवीन ठोस सामग्रीवर नसल्यामुळे, मूल्यांकन अधिकाऱ्याला पुनर्मूल्यांकन करण्याचा अधिकार राहणार नाही, कारण हे निव्वळ पुनरावलोकनाच्या कक्षेत असेल आणि / किंवा केवळ मतपरिवर्तनावर असेल. जर अशा कृतीला मान्यता मिळाली तर त्याचे मनमानी परिणाम होतील आणि परिणामी मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे उपलब्ध असलेल्या एकाच सामग्रीवर अनेक मूल्यमापन आदेश दिले जातील, जे कलम १४७ चा कायदेशीर हेतू नाही.

४६. आणखी एक महत्त्वाचा पैलू आहे ज्याच्या आधारे सध्याच्या खटल्यातील याचिकाकर्त्याचे मूल्यमापन संबंधित नोटीसद्वारे पुन्हा उघडले जात आहे, या दोन्ही प्रमुख मुद्द्यांवर करदात्याच्या स्वतःच्या प्रकरणात या न्यायालयाने दिलेला निकाल लक्षात घेता यावर एकमत झालेले दिसते. "आयकर आयुक्त (सूट) मुंबई विरुद्ध श्री साईबाबा संस्थान ट्रस्ट- शिर्डी" या न्यायालयाच्या समन्वयपीठाने याचिकाकर्त्याला हुंडीत मिळालेल्या निनावी देणग्यांवर कायद्याच्या कलम ११५ बीबीसी (१) अन्वये कर आकारला जाणार नाही, असा निकाल दिला. मूल्यांकन वर्ष २०१५-१६, २०१७-१८ आणि २०१८-१९ च्या कार्यवाहीसंदर्भात न्यायालयाने असा निर्णय दिला होता. न्यायालयाने असे म्हटले की याचिकाकर्ते धार्मिक धर्मादाय ट्रस्ट होते आणि म्हणून करदात्याने कायद्याच्या कलम ११५ बीबीसीच्या उपकलम २ (ब) अन्वये निनावी असल्याचा हक्क योग्य आणि कायदेशीररित्या हुंडीत मिळालेल्या देणग्यांवर कर आकारला जात नाही असा दावा केला.

४७. अलंकार स्वरूपात देणग्या स्वीकारणे आणि कायद्याच्या कलम ११ (५) नुसार विहित नमुन्यात गुंतवणूक न करणे या मुद्द्यावर कलम १३ मधील तरतुदी लागू करून मूल्यमापन पुन्हा सुरू करण्याचा दुसरा आधारही या न्यायालयाच्या औरंगाबाद खंडपीठाने १६ ऑक्टोबर २०१२ रोजी दिलेल्या राजेंद्र भाऊसाहेब गोंदकर आणि इतर वि. महाराष्ट्र राज्य आणि इतर मधील आदेशाच्या अनुषंगाने या आधाराचाही काहीच

उपयोग झाला नाही. अशा मौल्यवान वस्तू/वस्तूंसंदर्भातील लिलावाला स्थगिती तात्काळ द्यावी, असे निर्देश खंडपीठाने या आदेशात दिले. न्यायालयाने याचिकाकर्त्याला मौल्यवान धातूचे कोणत्याही स्वरूपात रूपांतर करण्यास किंवा कोणत्याही स्वरूपात वितळविण्यास मनाई केली. तसे असेल, तर मूल्यमापन अधिकारी अशा आधारावर मूल्यमापन पुन्हा कसे सुरू करू शकतात, हे समजू शकत नाही.

४८. वरील चर्चेवरून हे स्पष्ट होते की, एकदा मूल्यमापन प्रक्रियेदरम्यान ठोस सामग्री मूल्यमापन अधिकाऱ्याकडे उपलब्ध झाली आणि आयटी कायद्याच्या कलम १४३ (३) अन्वये मूल्यमापन आदेश देताना त्याचा विचार केला गेला, तर कर निर्धारण अधिकारी, कोणत्याही नवीन सामग्रीअभावी, तत्सम सामग्रीवरील याचिकाकर्त्याचे मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्यास पुढे जाऊ शकले नसते. अशी कसरत म्हणजे केवळ मतपरिवर्तनाच्या आधारे मूल्यमापन आदेशाचा आढावा घेण्यासारखे होईल. हे निश्चितच मान्य नाही. प्रतिवादींच्या वतीने मांडण्यात आलेल्या तरतुदींचा असा अर्थ मान्य केल्यास, मूल्यमापन आदेश मनमानीपद्धतीने पुन्हा सुरू होण्याची शक्यता आहे, केवळ या कारणास्तव की मूल्यमापन अधिकारी त्याने दिलेल्या मूल्यांकन आदेशावर वेगळे मत / मत घेऊ इच्छित आहे. यामुळे संपूर्ण अनिश्चिततेचे साम्राज्य निर्माण होईल. आमच्या मते कलम १४७ मधील तरतुदींचा हा हेतू किंवा अर्थ नाही. ही तरतूद एक विशेष अधिकार आहे, जेणेकरून निष्कर्ष काढलेले मूल्यमापन तपासणे, समजून घेणे आणि

परत बोलविणे, म्हणून, असे अधिकार वापरले जाऊ शकत नाहीत जेव्हा असे प्रकरण नसते, जिथे करदात्याने कोणतीही माहिती रोखून धरली नव्हती आणि / किंवा मूल्यांकन अधिकाऱ्याकडे कोणतीही नवीन ठोस सामग्री नव्हती. करनिर्धारण अधिकाऱ्याकडे आधीच उपलब्ध असलेल्या साहित्याच्या आधारे कलम १४७ अन्वये चेरीवर दुसरा चावा घेण्याचा विचार केला जात नाही, कारण सध्याच्या वस्तुस्थितीत ही तरतूद लागू होईल. तसेच, कलम १४७ निश्चितपणे पुनरावलोकन अधिकारक्षेत्र निश्चित करत नाही जेणेकरून मूल्यांकनाचे, मूल्यांकन अधिकाऱ्यावर, भिन्न आणि / किंवा नवीन मत तयार करण्याच्या इराद्याने पुनरावलोकन केले जाऊ शकेल.

४९. वरील चर्चेच्या पार्श्वभूमीवर याचिका यशस्वी होणे गरजेचे आहे. त्यानुसार प्रार्थना कलम (अ) नुसार परवानगी देण्यात आली आहे ज्यात असे म्हटले आहे:

“(अ) हे माननीय न्यायालय भारतीय राज्यघटना, १९५० च्या अनुच्छेद २२६ अन्वये प्रमाणपत्र व प्रतिबंध किंवा इतर तत्सम / योग्य रिट, आदेश किंवा निर्देश जारी करण्यास आनंदी असेल, ज्यात सध्याच्या कार्यवाहीच्या अनुषंगाने रेकॉर्ड आणि कार्यवाही मागविली जाईल आणि प्रतिवादी क्रमांक ४ ने मूल्यांकन वर्ष २०१४-१५ साठी मूल्यांकन पुन्हा सुरू करण्यासाठी जारी केलेल्या ३१ मार्च २०१९ च्या नोटीसची वैधता आणि योग्यता विचारात घेऊन तसेच प्रतिवादी क्रमांक ४ ने २८ जून २०२२ रोजी दिलेला आदेश, ज्यामुळे याचिकाकर्त्याचे पुन्हा उघडण्याबाबतचे आक्षेप फेटाळून लावणे, ते रद्द करणे आणि प्रतिवादी क्रमांक ४ ला उपरोक्त

नोटीस आणि आक्षेपार्ह आदेशाच्या अनुषंगाने कोणतेही पाऊल उचलण्यापासून रोखणे होय.”

५०. वरील अटींमध्ये नियम निरपेक्ष केला जातो. खर्च नाही.

(फिरदोश पी. पूनीवाला, जे.)

(जी. एस. कुलकर्णी, जे.)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X